

ficà un ribet a la cavalla / per la fer passar redde: / ella pren lo galop; / mé la plaça se trapa estreta: / en Pere manca lo seu cop; / *tomem* contra de la carreta! / I quin tanto...!»; el riu de Perpinyà s'enfurisma: «La Bassa --- / passa, rabent, esparverada, / tota groga de terra, amb un bruiç horrosós: / *toma* sus les parets i rebot, escumanta ---», Saisset (*Catal. d. R.*, 94 = *Perpiny.*, 14; «*tomar*: topar», Gloss. de *Catal. d. R.*, 175).

Jo mateix puc confirmar aquest ús, car a l'obaga del Canigó m'explicaven les seves temences perquè «l'aiga, allà on *tumará*, farà mal ---» (a Fillols, 1960); d'altra banda donada aquesta noció d'anar a petar és natural que també s'apliqui al topar de cap dels animals: «somia qu'hi ha bous, que s'aborden, que *tomen*, / que lo trepitgen, que l'assomen / ---», Saisset (*C. d. R.*, 87). I en efecte en altres parts del Pirineu (Pall., V. d'Aran) una forma semblant ha esdevingut el mot per dir 'tussar'.

Però no anticipem, i completem els fets catalans. Que és que també trobem el mot, amb aquests usos, a Mallorca, almenys en tant que participi: «Sa capella: ses parets estaven completament *tomades*, sense quedar senyes de com estaven construïdes», *Arx. Ll. Salvador*. «—I l'Hostal... —S'Hostal ara és *tomát*» 'derruït, caigut' Sa Pobra (1964).

D'altra banda en el parlar de les Illes, la variant *tomar* va seguir per les mateixes avingudes sintàctiques que *tombar*, tornant-se, així mateix, transitiu, amb l'ús causatiu de 'fer caure, aterrar': «fonamentam aquest treball en els minuciosos regoneixements del terreny, que férem ja fa molts d'anys, quan encara no havien començat a *tomar* les murades», Ribas de Pina (*Conq. de Mall., IdOr*, p. 65); és el que trobem ja en els humoristes mallorquins del tombant dels Ss. XVIII-XIX: «Cleopatra y Marc Antoni, / quant eran tan... camarades, / *tomaren* casi, a sucades, / sa torre de Babiloni: / Judas era testimoni / y, perque los acusà, / Mahoma li fé posà / grillons, cadena y manilles», Rafael Tous (a. 1815) (*JMBover, BiEscrBal.* II, 466.3.); en efecte AMAlcover ens forneix una col·lecció de testimonis en el sentit de 'fer caure' (*BDLC* VIII, 142-147) i particularment 'enderrocar, aterrar, les muralles' (*BDLC* IX, 271). «Les vostres murades, bé heu fet de *tomar-les*», *JnRosselló*. Però també té aplicacions més generals, entre elles les agrícoles, com a la collita d'arbres: «és l'hora precisa de *tomar* les garrofes, de cullir-les ---» (*Ruralisme*, 21.2f., 90.6f.).

D'aquí, com a corollari, una munió d'aplicacions especials, una de les quals ja ens mostra l'ús d'aquest mot, a Eivissa i a l'Edat Mitjana, amb aquest paper, sinó que aquí es tracta de fer caure o baixar un import pecuniari: «per la ordenació que dejús se segueix, per Nós, Archabisb' e Pabordre damunt dits, feta, de *tomar* lo quint al dehè» 'descomptar, rebaixar, en un quint la quantia del delme' (p. p. Macabich, *Feudalismo*, 66, de les disposicions dels Ss. XIV-XV); 'derrocar, tirar a terra (un objecte alçat)': «la seva única gràcia consistia a aixecar la cama tan amunt, que *tomava* amb el peu el capell dels seus admiradors», Ll. Vilallonga

(*Bearn* x, 82). A Mallorca encara més en el vell ús proverbial del llenguatge: «Si el cor fos de cer, / no! *tomaria* el diner» (que el *DFgra.* explica «--- no le venceria el diner»); «una unsa *toma* un quintar» (ib. 612a, 614a), o sigui 'basta una unça més, per vèncer l'equilibri d'un quintar'.

Amb compl. de persona: «enqualcada damunt l'ensellament d'una somera --- m'acompanyava un missatge, que no 's movia mai del meu costat, per por de que la somera no 'm *tomés*, y darrera me seguien les criades», *JnRosselló* (*Manyoc*, 201); 'fer trontollar o fer caure i decaure (maliciosament)': «Es meu parell duu la doma / de tot aqueix sementer: / hi ha fadrina que té / sa parleria que *toma*» (entenc doncs *dōma/tōma*) cançó pop. mall. (*AORBB* VII, 13); 'fer caure, despullar esfullant', en una narració popular de Pollença (amb article *ay*, no es): «en lloc de llevar les males herbes d'eu mig d'eus sembrats, va *tomar* totes les flors a les faveres; lo endemà li demanà per què era que havia llevat les flors a les faveres. —Perque tamateix havia de fer una gelada i les havia de cremar totes», *Arx. Ll. Salvador* (p. 219). 'Aterrar o desarmar el contrari, en un joc', 'barrotar, matar amb cert trumfo': «tu m'has totat d'espaseta, / Píramo, y ta totada / al punt m'ha *tomat*, al punt, / y ja no podré fer vasas», *Gui. Roca i Seguí* (fi S. XVIII, *Píramo y Tisbe*, *JMBover, BiEscrBal.* II, 278.84.3; cf. *atot*, *TOT*).

Diferències cronològiques i dialectals, aptes per causar malentesos àdhuc entre erudits: «Vejats què fan los ocells: quatre coses fan: cantar, volar, mudar, *tomar*: primo canten --- puix *tomen*: ans que volen baixen lo cap: par que vullen *tomar* ---», *StVicent* (*Serm.* III, 276.31, 277.5): és clar que hi ha error de *G. Schib* en corregir *mudar* (mudar la ploma) en *mudar*; i que mai en cat. *tomar* no pot ser 'pendre aliment, nodrir-se' (com ho explica en el seu *Vocab. tan útil i lloable*), sinó volar 'niu avall', en combinació amb *volar* 'alçar el vol'; mal entès també en «li venc major sabor de dormir, que cuydave *tombar*» (*Serm.* II, 101.7), on és 'caure' i no pas 'tirar-se avall'. Errors comprensibles de filòlegs mal informats, com ella i el seu guaiador Colon, però explicables per la deplorable tendència d'aquest, a erigir una muralla xinesa entre el valencià i els altres parlars de la llengua.

El ross. *tomar* ens ha portat un cas en què el mot s'aplica a un bou banyegaire, però això, vulguem o no, ens duu a parlar d'un grup, dins el complex expressiu *TUM(B)*, que és més gallo-romànic que nostre, encara que no deixi de projectar ombra endins del nostre domini, almenys al Pallars. En terres gascones és el mot per dir 'tussar' dels animals, i això també ens arriba: Vall d'Aneu *estomassar* id. (*AlcM*); Benasc «*tomasada*, *tomasaso*: topetada; *tomasidà*: golpear con la cabeza, topear» (Ballarín, *Dicc. Ben.*); però quasi allí mateix, a la Vall d'Assua, es pronuncia amb *u*, distinta de la *o* en cat. occid.: «les hemes de separar perquè no s' *túmen*» (mostrant-me unes ovelles o marrans, a *Altron*, 1962); també en el Conflent, només que aquí *tumà* (a Catllà, *ZRPb.* XLV, 297 «cotar-se els bous»), idèntic al de Saisset, no destria *u* de *o*.